

KRÖNIKA

Dessa eländiga
krönikörer

"Bra" betyder numera "populärt" rätt och slätt. Hur man skriver (jag menar inte hur man stavar) är en konst på väg att gå förlorad.

Nu har jag visserligen inte varit i Moskva på mycket länge, men jag kan svärigen tänka mig att den balsamerade Lenin ter sig särskilt mycket tjugigare i dag än när jag senast tog mig en titt. Såvida man inte helt enkelt har bytt ut det gamla kadavret mot en hygienisk vaxreproduktion, vill säga. (Såvida det inte alltid har varit någon sorts vaxartad fejk, vill säga, men i så fall var den sannoligen inte särskilt välgjord.)

Hur som helst: de flera tusen år gamla krokodilmummierna i Komobotemplet vid Nilens strand har mer liv i sig än den glansiga julosten i mausoleet utanför Kremli. Vilket är värt att notera. Den som tror att utvecklingen i varje avseende alltid går framåt, är felinformerad. Somliga kunskaper och färdigheter går mer eller mindre räddningslöst förlorade, det händer hela tiden. Ett exempel är just detta med balsamering och mumifiering, ett hantverk som uppnådde en historisk nivå av perfektion cirka 1000 år före Kristus. Sedan dess har det bara gått utför.

OM DETTA FENOMEN och dess orsaker funderar kolumnisten och management-teoretikern Richard Donkin i en ny bok om våra kollektiva föreställningar om arbete (*Blood, sweat & tears, The evolution of work*). Problemet är inte, menar han, att den ena eller andra metoden skulle vara för dyr och att varan eller tjänsten ifråga därför skulle vara förbehållen en liten elit, tvärtom! Problemet är i stället populariteten och den stora efterfrågan.

Vad som händer när den ena eller andra företeelsen blir populär, är naturligtvis att nya aktörer gör entré på marknaden, och därmed är kvaliteten hotad. Så länge något är dyrt och exklusivt behöver man inte oro sig, men så snart den stora massan börjar bli intresserad är det fara å färde. Lycksökare och nybörjare luktar sig till goda förtjänstmöjligheter, och de konkurrerar med det enda som står till buds: pris. Dyra material och tidsödande tekniker förkastas för billigare och snabbare. "Quality", skriver Donkin, "only survives at the innovative fringe".

Se på Arkitekturmuseet på Skeppsholmen, mögligare än en gorgonzola. Se på nybyggt över huvud taget. Här om veckan begick jag BOO-utställningen i Malmö, och inget av alla snabbt ihopsnäckta modulbyggen gav något särskilt förtroendeingivande intryck. Det stora dragplästret, en av NCC:s etapelägenheter nere vid vattnet, var redan såld, påstods det, för 9 miljoner kronor. För det får man ynkligt små rum, låg takhöjd och väggar som låter som kexchoklad när man knacker på dem. Hur möjligt det är, kommer som en spännande överskrifning till litet senare.

NU ÄR VÄL BYGGBRANSCHEN att betrakta som ett specialfall. Efterfrågan stiger konstant i områden som är det minsta attraktiva, och prisnivåerna är hårt pressade, till stor del på artificiell väg, vilket i sin tur givetvis gör byggföretagarna till extremister vad gäller pressande av egna kostnader. Det här är en ekvation som helt enkelt inte kan gå ihop, det går inte att förvänta sig kvalitet under vilka omständigheter som helst.

En mer normal bransch i sammanhanget är media, ett område som nu är invaderat av lycksökare och nybörjare, där ekonomin på många håll är mycket skakig, där kostnader tokpressas utan urskilning, och där vad som helst numera kan passera opåtalat. De stora förlorarna är de som envisas med att värna om kvalitet, eftersom det är ett kriterium är på väg ut. "Bra" betyder numera "populärt" rätt och slätt. Hur man skriver (jag menar inte hur man stavar) är en konst på väg att gå förlorad. Se på alla dessa eländiga krönikörer överallt. "The innovative fringe" har för länge sedan flyttat någon annanstans.

JAN SÖDERQVIST

Förlagsvärld med drag av Sovjetunionen

Det är inte någon hemlighet att bokbranschen befinner sig i kris. Och att krisen är internationell. Den har i princip drabbat alla länder i västvärlden. Förlagslegenden André Schiffrin skildrar krisen från insidan i USA i en nyutkommen bok.

Bok

Förlag utan förläggare

André Schiffrin

Översättning: Lillemor Ganuza Jonsson

Förlag: Ordfront

Tydligast är krisen i USA och England.

Här i Sverige har utvecklingen inte ännu gått lika långt.

Fenomenet kan beskrivas som en likriktning till döds.

Det är i de stora mediemogulernas ohämmade spår, och deras ensidiga jakt efter kortsiktig vinstmaximering, som den akuta krisen uppstått. När uppköpen av gamla anrika bokförlag genomförts av jättar som Rupert Murdoch och Time Warner kommer omedelbart räknenssarnas krav, säkert som ett brev på posten: Varje enskild bok ska ge omedelbar vinst.

Resultatet har blivit att stora, välenomrade och tidigare alltid duktigt lönsamma bokförlag snabbt har visat röda siffror. Kraven från mediemogulerna och de utlova-de vinstmaximeringarna från deras tillsatta direktörer har i nästan alla enskilda fall varit djupt kontraproduktiva.

Grundproblemet är att bokbranschen inte fungerar som andra branscher. Böcker går inte att sälja som om de vore schampo.

Hård attack mot monopoliseringen

Den välkände och legendariske amerikanske förläggaren André Schiffrin har i boken *Förlag utan förläggare* gått till samlad och hård attack mot monopoliseringen av förlagsbranschen och dess förödande följder. Han varvar sin kritik med en memoari-liknande berättelse om sitt förläggarliv. Det är en fascinerande historia som tar sitt avstamp i Frankrike. Där var hans far, Jacques Schiffrin, förläggare och startade bland annat det berömda Pléiadebiblioteket. När familjen tvingats fly undan nazismen till USA startade fadern Pantheon Books där sonen senare anställdes av de nya ägarerna.

Under André Schiffrins ledning blev Pantheon under 60-tiotalet ett av de ledande amerikanska förlagen. Dess profil var förhållandevis radikal-liberal och mycket av tidens seriösa samhällskritiska litteratur gavs ut där. Namnen på förlagets utgivningslista talar för sig själva: Ira Berlin, C P Snow, Eric Hobsbawm, Michel Foucault, Simone de Beauvoir, Jean-Paul Sartre, Noam Chomsky. Där fanns även ovanligt många svenska författare. I princip började det med Gunnar Myrdal och hans studier av amerikanska förhållanden. Senare kom även resten av familjen Myrdal ut på Pantheon, både Alva och Jan Myrdal och Sissela Bok. Andra namn är Ingmar Bergman, Gunnar Ekelöf, P O Sundman och Sjöwall-Wahlöö.

Det var på Pantheon som de svartas problem först uppmärksammades på den amerikanska bokmarknaden. Det var även här

som de omskakande och betydelsefulla rapportböckerna från olika delar av tredje världen kom ut, en serie som inleddes med Jan Myrdals *Rapport från kinesisk by*.

Förfallet började

När sedan den kände och nyckfulle multimiljonären S I Newhouse – kanske mer känd som ägaren av bland annat tidskrifterna *New Yorker* och *Vogue* – i början av 1980-talet köpte upp moderförlaget Random House började förfallet. Till vd utsågs den italienske bankmannen Alberto Vitale. Snart stod det klart att han ville lägga ned Pantheon. Trots att förlaget hade en mycket god lönsamhet, kunde Vitale inte förstå varför man måste ge ut böcker av till exempel Franz Kafka. Enligt hans sätt att se sålde de inte tillräckligt mycket per enskild titel.

År 1990 avgick hela redaktionsledningen på Pantheon Books med André Schiffrin i spetsen. Idag ger det en gång så anrika förlaget ut kokböcker

"I sin förlängning är mediemogulernas agerande i bokbranschen ett öppet hot mot demokratin"

och gigantiska förlustprojekt av kända namn vars enorma föskott hindrar all möjlighet till vinst. André Schiffrin sammanfattar det på följande pregnanta sätt: "Newhouse och Vitale hade lyckats med det anmärkningsvärda konststycket att sänka förlagets intellektuella värde, fläcka dess anseende och förlora pengar på det, allt på en gång."

Hot mot demokratin

I sin förlängning är mediemogulernas agerande i bokbranschen ett öppet hot mot demokratin. Åsiktsbildningen utsätts för censur och tankekontroll. André Schiffrin tvekar inte att dra paralleller till det forna sovjetblocket. Behovet av en allmän debatt och öppen diskussion, demokratis yttersta grundval och garant, går inte – enligt Schiffrin – att förena med dagens snäva vinstkrav. Alltför många angelägnna böcker stoppas. Alltför många röster tystas.

Det är en kritik vi måste ta på allvar. Och det även här i Sverige.

CRISTER ENANDER